

ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК 4У(07)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ ДО ВИКЛАДАННЯ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ****Гордієнко О. А.**

У статті розглянуто актуальні проблеми формування професійної готовності студентів – майбутніх учителів початкової школи до викладання зарубіжної дитячої літератури на уроках читання як засобу вдосконалення їх педагогічної майстерності. Майбутні вчителі початкових класів не завжди мають належний рівень професійної готовності до такої роботи, у той час як її запровадження виявляється доцільним для формування особистості широкого кругозору, обізнаної з культурою інших країн. Професійна готовність визначається автором як своєрідний комплекс компонентів, де провідну роль відіграє насамперед знання предмета викладання і сформованість умінь та навичок, які з'являться в молодших школярів. З метою здійснення методичної допомоги студентам-практикантам здійснено теоретичний аналіз досліджуваної проблеми і подано її теоретичні засади, запропоновано відповідні методичні рекомендації, окреслено перспективи подальших досліджень в означеній галузі.

Ключові слова: зарубіжна дитяча література, професійна готовність, педагогічна майстерність, літературне читання, спеціальні знання, вміння й навички, сприймання художнього тексту.

В статье рассматриваются актуальные проблемы формирования профессиональной готовности будущих учителей начальной школы к преподаванию зарубежной детской литературы на уроках чтения как средства совершенствования их профессионального мастерства. Будущие учителя начальных классов не всегда имеют достаточный уровень подготовки к такого рода деятельности, в то время как такая работа очень важна для формирования личности широкого кругозора, знающей культуру других стран. Профессиональная готовность определяется автором как своеобразный комплекс компонентов, где наибольшее значение имеет знание предмета преподавания, а также знания, умения и навыки, которые необходимо сформировать младшим школьникам. С целью осуществления методической помощи студентам-практикантам осуществлен теоретический анализ исследуемой проблемы и представлено её теоретическое обоснование, представлены методические рекомендации и очерчены перспективы дальнейших исследований в данной области.

Ключевые слова: зарубежная детская литература, профессиональная готовность, педагогическое мастерство, литературное чтение, специальные знания, умения и навыки, восприятие художественного текста.

The article highlights actual problems of formation of professional future primary education teachers' readiness for teaching foreign literature for children at the lessons of literary reading as the means of improving their professional excellence. As the professional readiness of a future teacher for the definite activity is of great importance, it is expedient in the process of a future teacher training to introduce special activities to form individuality with a wide outlook including knowledge of different cultures. The author defines professional readiness as a peculiar complex of components where the leading role is given to special knowledge, skills and abilities and subject knowledge pupils are to acquire. The theoretical analysis of the investigated problem and theoretical foundation are represented to give undergraduates methodology assistance. The theoretical methods (analysis and synthesis of literature in psychology and pedagogy, literary and methodology works on the investigated problem; the method of theoretical prediction to define the object, the subject, the aim, the hypothesis and the tasks of the

investigation; generalization of pedagogical experience; analysis of study programs and textbooks), and the empirical methods (discussions with teachers and students; the analysis of students' lessons, oral answers, and written works) have been used to reach the tasks and goals set in the investigation. The conclusions and further perspectives of future primary school teachers' professional readiness formation problems have been worked out. It is concluded that the correctly organized process of professional training of future primary school teachers assists students to form the necessary skills to use the knowledge of foreign literature in making of lesson plans which deepens the comprehension of literary text and facilitates their readiness to give lessons at the primary school level.

Key words: foreign children's literature, professional readiness, pedagogical excellence, literary reading, special knowledge, skills and habits, comprehension of literary text.

Визначення проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Прилучення дітей до високих моральних та естетичних цінностей, виховання національно свідомої, духовно багаті особистості, формування кваліфікованого читача, майбутнього пошанувача художнього слова – такі важливі завдання постають перед сучасною освітою, зокрема й початковою. З метою їх розв'язання вчителі початкової школи на уроках літературного читання можуть активно використовувати кращі твори зарубіжного письменства.

З метою підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів до викладання зарубіжної літератури на уроках літературного читання в курсі "Дитяча література" створено змістовий модуль, присвячений вивченню творчого набутку видатних письменників зарубіжжя, ознайомленню з кращими зразками україномовних літературних перекладів, зіставленню іноземних художніх текстів із вітчизняними. На початку вивчення дисципліни було проведено анкетування студентів, яке засвідчило загальний невисокий рівень обізнаності студентів із розмаїттям творів іноземної літератури, особливостями інших країн, народів і культур. Не всі четвертокурсники виявили сформовані вміння роботи з текстом (порівнювати переклади казок; виявляти цікаві для дітей факти з біографії письменника, виділяти головне у потоках інформації тощо), а також уміння орієнтуватися у країнознавчому аспекті (екзотичних властивостях певної країни). А такі знання і вміння вкрай необхідні молодому педагогу, адже під час ознайомлення учнів із літературою інших народів він може зустрітися з проблемами, коли учням незрозумілі окремі слова або й взагалі зміст твору через незнання звичаїв, традицій, специфіки менталітету того чи іншого народу. Поінформованість про особливості національних культур дає можливість розтлумачити не тільки певні слова й вирази в тексті, а й досягнути всю глибину твору. Майбутні вчителі початкових класів, на жаль, не завжди мають належний рівень професійної готовності до такої роботи.

Саме тому у процесі підготовки майбутнього вчителя доцільно запроваджувати спеціальну роботу з формування особистості, наділеної широким кругозором, обізнаної з культурою інших країн. Такий педагог допоможе учням правильно сприйняти твір іноземної літератури, відчувати емоційну та естетичну насолоду від процесу читання. Усе сказане обумовлює актуальність проблеми підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів до викладання зарубіжної словесності на уроках літературного читання.

У цьому сенсі зростає роль професійної готовності майбутнього вчителя до означеного виду діяльності. На думку А. Линенко, професійна готовність студента – особистісна якість, котра виявляється в позитивній самооцінці себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності та прагненні займатися нею після закінчення ВНЗ [6, с. 125]. Ця якість допоможе майбутньому фахівцеві успішно виконувати свої професійні функції, правильно застосовувати здобуті досвід і знання, долати перешкоди, зберігаючи самоконтроль. Професійна готовність – вирішальна умова швидкої адаптації випускника вишу до умов праці, професійного самовдосконалення та подальшого підвищення кваліфікації. Рівень професійної підготовки вчителя визначає те, яку особистість він сформує [1, с. 17].

Орієнтуючись на визначення науковців, схематично зображуємо професійну готовність як систему компонентів: 1) спеціальних знань і умінь (психологічних,

педагогічних, лінгвістичних, літературознавчих, методичних, предмета викладання тощо); 2) психолого-педагогічних дій (яким властиві цілеспрямованість, планомірність); 3) морально-психологічних якостей особистості (активність, креативність, самостійність, глибоке переконання в соціальній значущості своїх дій тощо). Вважаємо, що в указаній системі найважливіше значення має перший компонент – спеціальні знання, вміння й навички, а серед них – насамперед знання предмета і умінь та навичок, які мають сформуватися в молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми вивчення літератур інших народів стали об'єктом уваги літературознавців, письменників, перекладачів (Є. Брандіса, Т. Габбе, Л. Брауде, Н. Демурової, Є. Еткінда, С. Маршака, К. Чуковського, Н. Шерешевської, М. Яснова, Д. Затонського, О. Чиркова та ін.). Питання психологічної готовності майбутнього вчителя, розвитку в нього необхідних для педагогічної діяльності особистісних якостей залишаються об'єктом сучасних психолого-педагогічних досліджень: зокрема, питання професійної підготовки майбутнього вчителя, змісту педагогічної освіти (А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, І. Підласий та ін.), вдосконалення технологій навчання майбутніх учителів (В. Бондар, О. Мороз, О. Пехота, О. Савченко та ін.), оптимізації методів і прийомів професійної підготовки майбутніх фахівців (Д. Кавторадзе, М. Поташник, Т. Яценко та ін.); шляхів інтенсифікації професійної підготовки майбутніх учителів до творчої педагогічної діяльності (В. Андреев, Н. Гузій та ін.), орієнтації студентів вищих педагогічних закладів на творчість (І. Гуткіна, П. Щербань, Р. Шакуров та ін.). Праці зарубіжних дослідників Дж. Гільмера, А. Краллі, Ф. Лезера, Х. Г. Мелорна, Я. Хлавса присвячені психології творчості, формуванню професійної готовності майбутнього вчителя до роботи в початкових класах.

Серед актуальних проблем викладання зарубіжної літератури для дітей варто назвати такі: 1) виховання кваліфікованого читача, прищеплення інтересу до читання літератури, виховання читацької культури учнів та студентів; 2) вивчення зарубіжної літератури в контексті діалогу культур; 3) проблема відбору літератури для дитячого та юнацького читання, добір найкращого перекладу; 4) робота над поняттям "переклад", знайомство з перекладачами творів зарубіжної літератури українською мовою; 5) порівняльний аналіз творів різних народів, осмислення їх національної специфіки; 6) формування професійної компетентності вчителя, який володіє сучасними методиками навчання зарубіжної літератури та активно впроваджує їх у життя; 7) позааудиторні заняття як засіб підвищення загального культурного рівня учнів та студентів, розширення їхнього кругозору, формування світогляду. Постійний інтерес науковців до означених проблем свідчить про їх важливість та актуальність. Водночас залишаються актуальними питання, які потребують окремого вивчення та яким присвячується стаття.

Мета статті – розглянути актуальні проблеми викладання зарубіжної літератури на уроках літературного читання в початкових класах та формування готовності майбутніх учителів до її вивчення в школі як засобу вдосконалення їх педагогічної компетенції; здійснення методичної допомоги вчителям початкової школи та студентам-практикантам. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) здійснити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми й узагальнити теоретичні засади формування професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи з вивчення творів зарубіжної літератури на уроках літературного читання; 2) запропонувати науково обґрунтовані рекомендації щодо викладання зарубіжної літератури для дітей у контексті виховання в них загальнолюдських цінностей.

Виклад основного матеріалу. Формування кваліфікованого читача, виховання його читацької культури починається саме з початкової школи. Як зазначено в програмі з літературного читання для 2–4 класів, "читацька компетентність є особистісно-діяльним інтегрованим результатом взаємодії знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень учнів, що набувається у процесі реалізації усіх змістових ліній предмета "Читання". У процесі навчання відбувається становлення і розвиток якостей дитини-читача, здатної до самостійної читацької, творчої діяльності; здійснюється її мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток; формуються морально-естетичні уявлення і поняття, збагачуються почуття, виховується любов до мистецтва слова, потреба в систематичному читанні" [4].

Одним із шляхів формування читацької культури учнів молодшої школи є вивчення творів зарубіжної літератури в контексті діалогу культур. У навчальних програмах для початкових класів передбачено вивчення зарубіжної літератури: другокласники мають ознайомитися з казками народів Європи; третьокласники та четвертокласники – з авторськими текстами. Укладачі програми подають список прізвищ письменників без називання конкретних художніх творів. Зокрема, учні 3 класу повинні ознайомитися з казками, оповіданнями, уривками з повістей П. Єршова, О. Пушкіна, Г.-К. Андерсена, братів Грімм, З. Топпеліуса, А. Ліндгрена, Б. Немцової, М. Носова, М. Сладкова, віршами С. Маршака, А. Барто, Б. Заходера, Я. Купала, Дж. Родарі. Четвертокласники читають В. Гюго, М. Твена, Дж. Р. Кіплінга, А. Мілна, Дж. Лондона, М. Пришвіна, Е. Успенського, М. Носова, Л. Керролла.

Відповідно до чинної програми розроблено декілька підручників з літературного читання (для шкіл з українською мовою навчання) таких науковців, як Н. Богданець-Білоskalенко, М. Зоряна, О. Коваль, М. Коченгіна, В. Науменко, О. Савченко, М. Чумарна. Зокрема, в читанках для 2–4 класів О. Савченко зарубіжна література представлена казками народів Європи, текстами братів Грімм, К. Колоді, А. Ліндгрена, О. Пушкіна, Г.-К. Андерсена, Дж. Родарі.

Оскільки в багатьох школах України вивчають англійську, німецьку та французьку мови, в цьому курсі докладніше розглядається література відповідних країн. Ознайомлення з англійською літературою можна почати з усної народно-поетичної творчості та з найвідомішої збірки фольклору Англії – "Вірші матінки Гусині" ("Mother Goose's Rhymes"). До збірки увійшло багато пісеньок, які попервах навіть не призначались дітям. Власне, "дитячими" їх стали називати на початку XIX століття. Більшість віршів збірки є гумористичними, проте деякі з них мають повчальний зміст. Їх називають пісеньками, хоча це досить умовна назва, бо вони складалися зовсім не для співу. Їх розповідають і співучо, і скоромовкою або на власний розсуд. Наприклад, пісенька "Котик-Воркотик": *"Котику-Воркотику, / йдеш ти звідкіля? / У палаці був я, / бачив короля! / Котику-воркотику, / що ж ти там робиє? / Я під ліжком мишу / мало не схопив!"* (Переклад Н. Забіли).

Вивчення німецького фольклору пов'язано передусім з іменами Якоба та Вільгельма Грімм. Вони ретельно дослідили середньовічну німецьку літературу, зібрали та обробили багато казок, легенд, випустили "Німецьку міфологію", яка стала підґрунтям для розвитку одного з напрямів фольклористики [3, с. 45]. У казках братів Грімм людськими якостями (мовлення, мислення, діяльність) наділені не тільки тварини й рослини, а й неживі предмети. На основі текстів казок братів Грімм можна розглянути особливості німецької літератури, а також країнознавчі аспекти.

Ознайомлення з літературою Франції починається під час вивчення усної народнопоетичної спадщини цієї країни та творчості відомого казкаря Ш. Перро.

Найпопулярніші жанри французької фольклорної поезії для дітей – лічилки, римовані загадки, пісеньки й балади. Французькі народні казки нерідко схожі на казковий епос інших народів світу, особливо ті, в яких діють тварини. Однак прикметною ознакою саме французьких казок є обмежене звертання до чарівних та потойбічних сил.

Засновником літературної казки вважається Шарль Перро – автор першої збірки французьких казок "Історії та казки минулих часів із повчанням". Друга назва книжки – "Казки матінки Гуски", через деякий час була запозичена як назва збірки англійського фольклору – "Вірші матінки Гусині". До збірки Ш. Перро увійшло 11 казок, три з них віршовані.

Читання творів зарубіжної літератури в початковій школі є одним зі шляхів, який дозволяє сформувати сприйняття літератури та культури інших народів. Тому вчитель має зважати на те, що вивчення зарубіжної літератури відбувається в контексті діалогу культур, коли учень робить спробу прийняти іншу культуру як один із можливих варіантів світосприйняття. У сучасному суспільстві зростає кількість громадян, котрі вільно володіють іноземними мовами, але можуть не знати й не розуміти традицій, світогляду народу, мову якого вивчають. На думку Є. Брандіса, у зарубіжних творах пізнаються країни, їх устрій, навіть історичні події та особи, проблеми та явища, зокрема соціальні відносини, школа, екологія [8, с. 600].

На думку провідних методистів (Н. Волошиної, А. Лісовського), вивчення творчості іноземних авторів стане ефективнішим, якщо його поглибити відомостями

з української літератури. Тому студентам буде цікаво дізнатися про інтерес вітчизняних письменників до зарубіжної словесності. Так, широко відомо про захоплення Т. Г. Шевченка творчістю У. Шекспіра; близько 1843 року Тарас Григорович виконав гравюру до трагедії "Король Лір" англійського класика. За спогадами скульптора Микешина, Кобзар товаришував із знаменитим американським трагіком Айрі Олдріджем (виконавцем ролі Ліра) і навіть намалював його портрет. Незадовго до смерті Т. Шевченко відвідав виставу за участю Олдріджа. У гримерній актора Микешин побачив Тараса Григоровича: "сльози градом котилися з його очей, і він бурхливими вигуками виявляв своє захоплення..." [5, с. 5]. Драматургія Шекспіра, зокрема трагедія "Річард III", вплинула на Шевченкову творчість. Так, у 5 акті (сцена "Річард перед боєм") у сні до короля приходять тіні вбитих ним жертв, котрі проклинають його, передрікаючи поразку. Можливо, Тарас Григорович у поемі "Сон" відчув шекспірівські імпульси і змалював епізод, в якому душі загиблих козаків кружляють над пам'ятником Петру I, проклинаючи його за скоєні злочини проти них і України [5, с. 5].

Програма курсу "Дитяча література" передбачає вивчення творів В. Винниченка та Марка Твена. А. Лісовський пропонує здійснити порівняльну характеристику образів Федька-"халамидника" й Тома Соєра. Наприклад, можна звернути увагу на те враження, яке справляє кожен із героїв із перших сторінок одного і другого творів. Федько – сильний, впевнений у собі, буває грубим; але в його грубощах немає зла; він завжди добрий, відвертий, каже правду про свої провини, хоч знає, що за них батько битиме. Том Соєр втілює в собі хлоп'яче прагнення до романтики, до незвіданого, як і Федько-халамидник. Отже, обидва герої, кожний по-своєму, – діти, яким властиві неспокій, прагнення до пустошів, вони не є ідеальними, а саме це робить їх живими, такими, яких обожнюють дітлахи [4, с. 5].

Сучасні діти ознайомлюються з зарубіжною літературою найчастіше завдяки перекладацькій діяльності багатьох письменників. Саме тому, працюючи над текстом художнього твору зарубіжної літератури. Варто належну увагу приділити й перекладачам, а саме: Н. Забілі, І. Малковичу, С. Маршаку, С. Михалкову, К. Чуковському – в англійській; Т. Габбе, Г. Петнікову, Є. Поповичу, С. Сакидону – в німецькій; В. Берестову, Т. Габбе, А. Григоруку, Р. Терещенку, М. Яснову – у французькій літературі. Перекладацька діяльність – це копітка і водночас творча робота, яка потребує обізнаності перекладача з мовою оригіналу, з історією літератури і культури того народу, якому належить твір [7, с. 67–68]. Недарма Є. Брандіс вважав, що "переклади з іноземних мов – найважливіший засіб обміну культурними цінностями, засіб, який допомагає зближенню і взаєморозумінню народів" [2, с. 10].

Читаючи перекладні художні тексти, студенти помічають, що в світовій літературі існує багато казок із подібними сюжетами, персонажами. А в казках з однаковими назвами можуть застосовуватися оригінальні сюжетні розв'язки. Так, казки "Червона Шапочка", "Хлопчик-мізинчик", "Зачарована красуня" знаходимо в літературній спадщині й братів Грім, і Ш. Перро. Ці казки мають схожих героїв чи близький сюжет, а от відмінності в побудові сюжету вказують на те, що казки оброблені різними авторами. Порівняльний аналіз таких казок спонукає студентів до дослідницької діяльності.

На етапі ознайомлення з іноземними творами XIX–XX ст. студенти читають та аналізують тексти Г.-К. Андерсена, Дж.-М. Баррі, Д. Біссета, В. Гауфа, Е.-Т.-А. Гофмана, Д. Дефо, П. Єршова, Дж.-Р. Кіплінга, Л. Керролла, К. Коллоді, А. Ліндгрена, С. Маршака, А. Мілна, О. Пушкіна, Дж. Родарі, Л. Толстого, К. Чуковського та ін.

На заняттях студентам пропонуються такі види роботи: усний журнал, заочна подорож, тематичні виставки, переклад оригінальних фольклорних творів, складання віршованого тексту за дослівним перекладом. Студенти висловлюють власні судження, навчаються творчій активності, а також шанувати думки своїх майбутніх учнів. Урок літературного читання в початковій школі неможливий без використання ігрових моментів, творчих і пошукових завдань (виставка книжок, інсценування та драматизація казок, пісеньок, розгадування та складання загадок, конкурс реклами книжки, вікторини, конкурси читців, знавців творчості письменника). Щоб навчитися працювати з таким матеріалом, студенти виконують аналогічні завдання. Під час педагогічної практики студенти мають можливість застосувати набуті уміння в роботі

з учнями: це організація читання творів, об'єднаних спільною темою (наприклад, про те, як живуть народи у різних країнах), ознайомлення з новими відомостями про авторів книжок, поради дітям щодо самостійного читання, проведення ранків, присвячених творчості улюблених письменників, лялькові театри (тут улюблені герої розповідають казки), ігри, під час яких діти вчаться користуватися бібліотекою, бережливо ставитися до книжки; виготовлення і вручення кожному учневі пам'ятки "Умій читати книжку". Важко переоцінити й значення позааудиторних занять: перегляд вистав за творами відомих авторів у ляльковому та музично-драматичному театрах, відвідування виставок картин, участь у конкурсах читців, у засіданнях гуртків шанувальників поезії тощо. Таким чином студенти вчаться отримати справжню радість від самого процесу пізнання та піднесення культури мовлення, а також від роботи з молодшими школярами.

Отже, виконуючи самостійні, практичні, індивідуальні роботи, студенти готуються до професійної діяльності, підвищують свій загальний культурний рівень, розширюють кругозір, формують професійну готовність до означеного виду діяльності. Все це відіграє важливу роль у становленні духовного світу нашої молоді.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Так, на наш погляд, потребує окремого дослідження розробка цілісної системи опрацювання творів зарубіжного красного письменства на уроках літературного читання в контексті сучасних педагогічних технологій, яка сприятиме піднесенню творчого потенціалу, формуванню дослідницьких умінь студентів, удосконаленню їх професійної компетенції.

Література

1. Борисенко М. Міждисциплінарні зв'язки як засіб формування у студентів світоглядних поглядів / М. Борисенко // Вища школа. – 2004. – № 3. – С. 17–19.
2. Брандис Е. От Эзопа до Джанни Родари / Е. Брандис. – М. : Просвещение, 1965. – 311 с.
3. Будур Н. В. Зарубежная детская литература : учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Н. В. Будур, Э. И. Иванова, С. А. Николаева и др. – 2-е изд., стереотип. – М. : Академия, 2000. – 304 с.
4. Взаємозв'язки української і зарубіжної літератури в шкільному курсі : метод. посіб. для студ. ВНЗ філол. спец. / упоряд. А. Лісовський. – Житомир : Вид-во ЖДПУ, 2002. – 153 с.
5. Волошина Н. Й. Шевченко і зарубіжні літератури / Н. Й. Волошина // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1997. – № 2. – С. 5.
6. Линенко А. Ф. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності / А. Ф. Линенко // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 125–132.
7. Літературне читання : навч. програма для загальноосвітніх навч. закладів: 2–4 класи [Електронний ресурс] / О. Я. Савченко, В. О. Мартиненко, В. О. Науменко, Н. М. Колеснікова, Л. І. Лаптева. – Режим доступу: <http://osvita.ua/doc/files/news/87/8793/02-lit-chit.pdf>. – Назва з екрана.
8. Путешествия дядюшки Тик-Так и др. сказки современных зарубежных писателей / сост. и послесл. Н. Шерешевской ; пер. с англ., исп., кит., ит. – М. : Правда, 1989. – 608 с.